

21.7.2020

EOAK/2559/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamiehen sijainen Mikko Sarja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

Erytisen huolenpidon järjestäminen

1 KANTELU

Kantelija arvosteli sosiaalityöntekijänsä ja X:n perhekuntoutuskeskuksen menettelyä sijaishuoltonsa järjestämisessä. Kirjoituksensa lisäksi kantelija oli myös puhelinyhteydessä oikeusasiamiehen kansliaan.

Kantelijan mukaan hänellä ei ole ollut tietoa hänelle laaditun asiakassuunnitelman sisällöstä. Kantelijan mukaan hänen kohdallaan jatkettiin erityistä huolenpitoa mutta häntä ei kuultu asiasta eikä hän saanut erityistä huolenpitoa koskevaa päätöstä itselleen tiedoksi. Kantelijan mukaan erityistä huolenpitoa oli sosiaalityöntekijän mukaan jatkettu, "koska muuta paikkaa ei ole löytynyt".

Kantelija kertoi, että hänellä oli oma puhelin X:llä käytössä arkisin klo 16 ja 17 välisenä aikana. Kantelijan mukaan hän sai muina aikoina käyttää X:n erityisen huolenpidon yksikössä (eho-yksikkö) puhelinta - kuitenkin rajatusti niin, että hän sai soittaa vain tietyille henkilöille. Kantelijan mukaan yhteydenpidon rajoituspäätöstä ei asiasta ollut tehty. Kantelija kertoi vielä, että ensimmäisenä päivänä hänen puhelujaan kuunneltiin laitoksen ohjaajan ollessa hänen vieressään puhelinkeskustelun ajan.

Kantelija arvosteli myös henkilöntarkastuksen toteuttamistapaa.

Kantelijan mukaan häntä on kohdeltu erityisen huolenpidon yksikössä eriarvoisesti, koska hän ei pääse liikkumaan valvotusti Turussa siten kuin muut eho-yksikköön sijoitetut lapset.

2 SELVITYS

Helsingin sosiaali- ja terveystoimi (myöhemmin Helsingin sosiaalitoimi) antoi kirjoituksen johdosta selvityksen. Selvitykseen oli liitetty X:n koulukodin selvitys.

Lisäksi Helsingin sosiaalitoimi ja X:n koulukoti toimittivat pyynnöstä tänne kantelijaa koskevia sijaishuollon järjestämiseen liittyviä asiakirjoja sekä rajoitustoimenpiteistä tehtyjä päätöksiä sekä muun muassa päivittäismerkinnät X:n koulukodilta.

3 RATKAISU

3.1 Erytisen huolenpidon päätös, kuuleminen ja päätöksen tiedoksianto

Helsingin sosiaalitoimen selvityksen mukaan kantelija siirtyi 1.4.2019 erityisen huolenpidon jaksolle X:lle. Kantelijalle ja muille asianosaisille varattiin tilaisuus tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa 26.3.2019. Selvityksen mukaan kutsut kuulemistilaisuuteen oli lähetetty 19.3.2019. Selvityksen mukaan kantelija ja muut asianosaiset eivät saapuneet kuulemistilaisuuteen.

Kantelijan löydyttyä karkumatkalta päätös erityisen huolenpidon järjestämisestä ja sijaishuollon muutoksesta tehtiin 1.4. 2019. Uutta kuulemista ei enää järjestetty asian kiireellisyydestä johtuen.

Saamani selvityksen mukaan kantelijalle ja muille asianosaisille on varattu tilaisuus tulla kuulluksi siten kuin hallintolaki ja lastensuojelulaki edellyttävät. Tältä osin asiassa ei ole tapahtunut sen selvityksen perusteella, mikä minulle on annettu, virhettä. Tämän takia kirjoitus ei tältä osin anna aihetta puoleltani enempään.

Helsingin sosiaalitoimen selvityksestä kuitenkin ilmenee, että erityistä huolenpitoa koskeva päätös unohtui selvityksen mukaan inhimillisen virheen johdosta lähettää tai antaa tiedoksi välittömästi kantelijalle. Kantelija sai tiedon päätöksestä vasta erityisen huolenpidon jaksolla X:lla. Päätöksen tiedoksiannossa on siis tapahtunut virhe.

Hallintolain 54 §:n mukaan viranomaisen on annettava tekemänsä päätös viipymättä tiedoksi asianosaiselle ja muulle tiedossa olevalle, jolla on oikeus hakea siihen oikaisua tai muutosta valittamalla. Saamani selvityksen mukaan asiassa ei ole toimittu hallintolain edellä sanotun säännöksen edellyttämällä tavalla.

Koska Helsingin sosiaalitoimen selvityksessä on myönnetty asiassa tapahtunut virhe ja kerrottu, että jatkossa päätösten tiedoksiannossa pyritään entistä suurempaan tarkkuuteen, ei kirjoitus tältä osin anna aihetta puoleltani muuhun, kuin että kiinnitän Helsingin sosiaali- ja terveystoimialan huomiota edellä päätöksen tiedoksiannon viivytyksettömyydestä todettuun.

Kantelija arvosteli myös erityisen huolenpidon jatkamista koskevaa päätöstä ja tämän päätöksen tiedoksisaantia.

Helsingin sosiaalitoimen selvityksen mukaan erityisen huolenpidon jatkamisesta tehtiin päätös 30.4.2019. Selvityksen mukaan kutsu kuulemiseen oli lähetetty kantelijalle ja myös muille asianosaisille 23.4.2019. Kantelijaa kuultiin erikseen puhelimitse siten, että hänelle oli toimitettu X:lle valmisteltu päätösehdotus erityisen huolenpidon jatkamisesta arvioitavaksi tarvittaessa yhdessä X:n työntekijän kanssa. Sittemmin päätös lähetettiin kantelijalle ja muille asianosaisille saantitodistuksella tiedoksi.

Selvityksen mukaan kantelijan kanssa käytiin puhelinkuulemistilaisuuden yhteydessä läpi mahdollisuus hakea muutosta päätökseen. Saamani selvityksen mukaan ennen erityisen huolenpidon päätöstä on kantelijaa kuultu ja hänelle on selvitetty hänen käytössään olevia oikeussuojakeinoja siten kuin lastensuojelulaissa edellytetään. Tämän takia kirjoitus ei tältä osin anna aihetta puoleltani enempään.

3.2 Asiakassuunnitelman toimittaminen kantelijalle

Kantelija on arvostellut Helsingin sosiaalitoimea siitä, ettei hänellä ollut tietoa asiakassuunnittelusta ja niiden sisällöstä.

Helsingin sosiaalitoimen selvityksessä on tältä osin todettu, että kantelijaa koskeva viimeinen asiakassuunnitelma laadittiin 25.3.2019 ilman kantelijan tai muiden asianosaisten myötävaikutusta. Selvityksessä on vielä todettu, että asiakassuunnitelmat 16.1.2019 ja 25.3.2019 ”ovat mahdollisesti jääneet postittamatta [kantelijalle] ja ne postitetaan tai luovutetaan [kantelijalle], kun hänet löydetään”.

Totean, että lastensuojelulain 30 §:n mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma. Mainitun säännöksen mukaan asiakassuunnitelma on laadittava ja tarkistettava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä lapsen ja huoltajan sekä tarvittaessa lapsen muun laillisen edustajan, vanhemman, muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan tai lapselle läheisten henkilön ja lapsen huoltoon keskeisesti osallistuvan tahon kanssa.

Asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava myös asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja palveluiden sekä muiden tukitoimien järjestämisestä.

Jos lapsi on otettu huostaan, häntä koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille sekä se, miten lapsen terveydenhuolto, varhaiskasvatus, perusopetus ja muu lapsen opetus järjestetään. Suunnitelmaan on lisäksi kirjattava, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta hänen vanhempiensa ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa. Tässä yhteydessä on arvioitava myös tavoitetta perheen jälleenyhdistämisestä (huostassapidon lopettamisesta).

Asiakassuunnitelman tarkoituksena on siis arvioida lapsen ja hänen perheensä tilannetta ja niitä olosuhteita ja asioita, joihin sosiaalityön avulla pyritään vaikuttamaan. Viranomaisen on huolehdittava siitä, että se lähettää oma-aloitteisesti tiedoksi huoltajille ja muille asianosaisille asiakassuunnitelman ilman aiheetonta viivästystä. Velvollisuus lähettää asiakassuunnitelma lapselle ja myös huoltajalle korostuu erityisesti silloin, kun lapsi on sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Asiakassuunnitelman avulla lapsi ja huoltaja voivat tarkistaa ja arvioida, mitä palveluja sijaishuollossa lapsella on oikeus saada ja miten sijoituksen tavoitteet toteutuvat.

Saamassani selvityksessä on ilmoitettu, ettei kantelija ole saanut välttämättä tiedokseen häntä koskevia asiakassuunnitelmia. Pidän laiminlyöntiä vakavana. Asiakassuunnitelma on kuitenkin se keskeinen asiakirja, jonka avulla asianosaiset voivat arvioida viranomaisen ja sen toimeksiantosta toimivan menettelymuotoja ja tarvittaessa erimielisyystilanteessa pyytää asiakassuunnitelman tarkistamista ja vaatia (hakea) sijaishuollon aikaisia palveluja ja tukitoimia järjestämisvastuussa olevalta sijoittajakunnalta. Huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmaan on lisäksi merkittävä mm., miten lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpito on toteutettavissa, se voi sisältää suunnitelmia lapsen ja hänen perheensä kuntouttamiseksi tai esimerkiksi sen, miten lapsen koulunkäyntiä tai itsenäistymistä voidaan edistää ja tukea tai millä edellytyksillä lapsen sijaishuollon järjestämistä ja sen jatkamista voidaan yhdessä asiaan osallisten kanssa arvioida.

Kiinnitän Helsingin sosiaalitoimen huomiota edellä sanottuun.

3.3 Yhteydenpidon rajoitus ja puhelimen käyttö X:n perhekuntoutuskeskuksessa

Kantelija on arvostellut Helsingin sosiaalitoimea ja X:n koulukotia siitä, ettei hänellä ollut mahdollisuutta käyttää omaa puhelintaan X:lla erityisen huolenpidon aikana. Kantelija on kertonut, ettei asiasta ollut tehty yhteydenpidon rajoittamispäätöstä. Kantelijan mukaan hänen puhelujaan myös kuunneltiin.

Saamani selvityksen mukaan X:n perhekuntoutuskeskuksessa tehtiin 1.4.2019 yhteydenpidon rajoituspäätös. Päätöksellä otettiin kantelijan puhelin laitoksen haltuun siten, ettei hänellä ollut mahdollisuutta sitä itse käyttää. Päätöksen tiedoksiantomerkintöjen mukaan päätös annettiin tiedoksi kantelijalle sekä muille asianosaisille. Päätöksestä on ollut mahdollisuus valittaa hallinto-oikeuteen.

Rajoituspäätöstä lievennettiin uudella 10.4.2019 tehdyllä päätöksellä siten, että kantelijalla oli mahdollisuus käyttää omaa puhelintaan kantelukirjoituksessakin mainittuna aikana niin sanotuna hiljaisena tuntina. Asiasta on siis tehty uusi yhteydenpidon rajoituspäätös, ja päätös on annettu tiedoksi myös kantelijalle.

Olen samaa mieltä X:n perhekuntoutuksen selvityksessä esitetyn kanssa siitä, että tällaisessa tilanteessa, mikäli yhteydenpidon rajoittamispäätöstä ei lakkauteta mutta sen oikeusvaikutuksia lievennetään, on asiassa tehtävä uusi rajoitusta koskeva päätös.

Sen sijaan en voi olla samaa mieltä Helsingin sosiaalitoimen sosiaalityön selvityksessä esitetyn kanssa. Helsingin sosiaalitoimi on selvityksessään todennut seuraavaa: ”Yhteydenpidon rajoittaminen erityisen huolenpidon osastolla kuvautuu sosiaalityöntekijän kasvatuksellisena keinona, joka kosketti kaikkia osaston nuoria.” Edelleen selvityksessä todetaan seuraavaa: ”[Kantelijan] asioista vastaava sosiaalityöntekijä on konsultoinut asiasta Helsingin perhehoidon johtavia sosiaalityöntekijöitä. Johtavat sosiaalityöntekijät ovat linjanneet erityisen huolenpidon puhelintunnin olevan [kantelijan] kohdalla kasvatuksellinen käytäntö, josta ei tarvitse tehdä yhteydenpidon rajoittamisen päätöstä.”

Saamistani asiakirjoista ilmenee, että kantelijan oikeutta pitää yhteyttä omalla puhelimellaan rajoitettiin voimakkaasti myös 10.4.2019 lukien. Kantelijalla oli mahdollisuus käyttää vapaasti omaa puhelintaan ainoastaan yhden tunnin ajan vuorokaudessa. Tällaisessa tilanteessa, mikäli päätöksentekijä ja yhteydenpidon rajoittamista koskevassa asiassa oleva asianosainen, kuten tässä tapauksessa kantelija, ovat asiasta eri mieltä, tulee asiasta tehdä yhteydenpidon rajoittamispäätös.

Kyse ei ole kasvatuksellisesta toimenpiteestä, kuten Helsingin sosiaalitoimen selvityksessä on mielestäni virheellisesti todettu.

Yhteydenpidon rajoituspäätöksestä on mahdollisuus valittaa hallinto-oikeuteen. Päätöksenteolla varmistetaan se, että asianosaisella on halutessaan mahdollisuus saattaa asia tuomioistuinkontrollin piiriin. Päätöksenteon yhteydessä on lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle myös selvitettävä, minkälaisiin oikeussuojakeinoihin hän voi laitoksessa tai kunnassa tehdyn päätöksen johdosta ryhtyä.

Totean vielä kantelijalle tehdystä yhteydenpidon rajoittamispäätöksestä yleisesti seuraavaa.

Mikäli lapsen yhteydenpitoa rajoitetaan, on samalla päätöksessä kuvattava, millä tavoin yhteydenpitoa muulla tavoin voidaan toteuttaa. Tällainen kuvaus puuttuu X:lla tehdyistä päätöksistä. Asia ei kuitenkaan anna minulle aiheita enempään, koska saamistani selvityksestä ilmenee,

että kantelijalla oli mahdollisuus käyttää oman puhelimensa sijasta laitoksen puhelinta yhteydenpitoonsa.

Kantelija on myös kertonut, että hänen puhelujaan kuunneltiin siten, että ohjaaja kuuli, mitä kantelija puhui puhelun vastaanottajan kanssa. Tällaisesta puhelimen kuuntelemisesta on tehtävä yhteydenpidon rajoituspäätös. Puhelujen valvottu soitto (kuunteleminen) ei oikeuta kuuntelemaan sitä, mitä puhelun toinen osapuoli puhelussa puhuu. Koska X:n koulukodin antamasta selvityksestä ilmenee, että virheellinen menettely oli havaittu heti ja se oli myös välittömästi korjattu, ei kirjoitus tältä osin anna aihetta puoleltani enempään.

Kiinnitän Helsingin sosiaalitoimen huomiota edellä päätöksentekovelvollisuudesta sanottuun.

3.4 Henkilöntarkastus X:n koulukodissa

Kantelijan mukaan hänet oli riisutettu henkilöntarkastuksen yhteydessä. X:n koulukodin selvityksestä ilmenee yksityiskohtaisesti, miten henkilöntarkastus on suoritettu. Asiassa on esitetty ristiriitaisia näkemyksiä, enkä voi enää jälkikäteen selvittää asiaa enemmälti. Saadun selvityksen mukaan henkilöntarkastus on tehty kantelijan intimiteettiä suojaan ja ainakin selvityksen tietojen valossa mielestäni hyväksyttävällä tavalla.

Totean yleisesti vielä, että henkilökohtaisen koskemattomuuden ja yksityiselämän suoja edellyttää, että henkilöntarkastus tehdään aina suurta hienovaraisuutta noudattaen ja lapsen fyysisistä koskemattomuutta, sukupuoli-identiteettiä, ihmisarvoa ja yksityisyyttä kunnioittaen. Erityisesti henkilöntarkastusta tehtäessä tulee huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä riittävässä määrin hänen uskonnollinen taustansa ja kulttuuritaustansa.

Mikäli henkilöntarkastuksessa joudutaan tutkimaan lapsen vaatteet, on tarkastus suoritettava siten, ettei lapsen intimiteettiä ja sukupuoli-identiteettiä loukata tarpeettomasti. Tämän takia lapsen tulee saada itse riisuutua ison pyyhkeen tai kylpytakin alla tai vaihtoehtoisesti voidaan käyttää esimerkiksi suojaavia sermejä.

3.5 Sosiaaliset suhteet ja liikkuminen erityisen huolenpidon aikana

Kantelija on kertonut, että häntä on kohdeltu eriarvoisesti eikä hän ole päässyt liikkumaan erityisen huolenpidon aikana valvotusti erityisen huolenpidon osaston ulkopuolella.

X:n selvityksen mukaan kantelijan ja sosiaalityöntekijän kesken sovittiin, että liikkuminen erityisen huolenpidon yksikön ulkopuolella aloitetaan kävelylenkeillä, ja kun ne sujuvat, sovitaan ulkoilujen laajentamisesta ja siitä, voidaanko ulkoilua laajentaa esimerkiksi kuntosalille ja kauppaan.

Saamani selvityksen perusteella minulla ei ole aihetta epäillä, että X:n koulukoti olisi erityisen huolenpidon toimeenpanossa toiminut tältä osin virheellisellä tavalla tai kantelijaa eriarvoisesti kohdellen.

Pidän positiivisena sitä, että myös erityisen huolenpidon aikana X:lla on kiinnitetty huomiota erityisessä huolenpidossa olevien lasten liikkumisen ja sosiaalisten suhteiden edistämiseen, vaikka ne tapahtuisivatkin laitoksen ulkopuolella valvottuina. Pidän ymmärrettävänä sitä, että erityisen huolenpidon aikana on yksilöllisesti arvioitava myös sitä, millä tavoin lapsen sosiaali-

sista suhteista ja liikkumisesta voidaan huolehtia. Tämän takia menettely voi poiketa lasten kesken. Välttämätöntä kuitenkin on, että erilainen kohtelu ja erilaiset säännöt selvitetään riittävän selvästi, jolloin säännöt voivat olla ymmärrettävämpiä lapselle.

Korostan tässä yhteydessä, että erityinen huolenpito ei tarkoita suljettua hoitoa. X:n perhekuntoutuskeskuksen käytäntö järjestää yksilöllisesti erityistä huolenpitoa siten, että erityisen huolenpidon aikana edistetään sijoitetun lapsen mahdollisuuksia liikkua myös laitoksen ulkopuolella, voi osaltaan helpottaa lapsen kiinnittymistä sijaishuoltopaikkaansa ja palvella positiivisella tavalla erityisen huolenpidon tavoitteita.

4 TOIMENPITEET

Kiinnitän Helsingin sosiaalitoimen huomiota edellä kohdassa 3.1 päätöksen tiedoksiannosta, kohdassa 3.2 asiakassuunnitelman toimittamisesta ja kohdassa 3.3 päätöksentekovelvollisuudesta toteamaani.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Helsingin sosiaali- ja terveystoimelle.